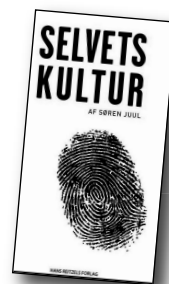

Modernitet som problem eller mulighedsfelt?

Anmeldelse af Henrik Kaare Nielsen

Søren Juul: Selvets kultur.

Søren Juuls nye bog er en engageret, essayistisk samtidsdiagnose båret af et stærkt ønske om forandring. I etableringen af denne diagnose trækker Juul på et bredt spektrum af fremtrædende teoretikere fra de seneste 25-30 år, dog med Axel Honneth, Zygmunt Bauman og Charles Taylor i særligt centrale roller.

En af bogens styrker er, at den uden på nogen måde at banalisere giver en forbilledligt klar og forståelig fremstilling af et vanskeligt teoretisk stof (det er vi mange, der kunne tage ved lære af). En anden styrke er, at den aktualiserer de teoretiske positioner, den trækker på, ved at illustrere og underbygge dem med foreliggende empiriske undersøgelser samt med gode eksempler fra politik og kulturliv. På denne baggrund er bogen et relevant og kvalificeret bidrag til samtidsdebatten og kan klart anbefales.

Den rummer imidlertid også diskutabile træk, som jeg vil opholde mig ved i det følgende. De teorier og analyser, den bygger på, er velkendte og indgår i forvejen i diskussionen af en mangfoldighed af problemer ved den igangværende kultur- og samfundsudvikling. Til disse problemer hører f.eks. den økonomistisk-instrumentelle fornufts diskursive overherredømme, forfaldstendenser i fællesskaber og mellem menneskelige anerkendelsesrelationer, stigende frekvens af social- og psykopatologier, styrkelse af den individuelle selvorientering på bekostning af en samfundsmæssig og miljømæssig ansvarlighedsetik – alt sammen drevet fremad af konkurrencestat, New Public Management, rational choice-tænkning, neopositivistisk evidensorienteret videnskabssyn samt generel acceleration af samfundsmæssige processer. Søren Juuls selvstændige teoretiske bidrag består i, at han lægger disse foreliggende kritiske samtidsdiagnoser ind under én overgribende diagnose: De er til sammen udtryk for *selvets kultur*, en kultur, der dyrker forestillingen om det isolerede, selvberørende in-

divid, der selv er ansvarlig for egen succes eller fiasko – og baggrunden for denne kulturudvikling knyttes til grundtræk ved den moderne samfundsudvikling som sådan.

Spørgsmålet er imidlertid, om denne diagnose ikke entydiggør problematikken mere, end godt er. Analysen vækker minder om Adorno og Horkheimers totaliserende negativitet i *Oplysningens dialektik* (opr. 1947), hvor der tegnes et billede af et moderne samfund, der er helt i en destruktiv, instrumental fornufts vold – med alt, hvad dertil hører af afhumaniserede, tingsliggjorte mellem menneskelige relationer – og hvis ultimative perspektiv er nazisternes industrialiserede masse mord på millioner af sagesløse mennesker. En let afsvækket version af den samme diagnose findes i Baumans bog *Modernitet og Holocaust* (opr. 1989), som Juul trækker på. Både Bauman og Juul pointerer ganske vist, at de godt er klar over, at moderne samfundsforhold ikke med nødvendighed fører til jødeudryddelser eller anden inhuman galskab, og Juul peger desuden på retsstat, demokrati og menneskerettigheder som positive landvindinger. Men analysen fremmaner ikke desto mindre et entydiggjort, negativt billede af moderniteten: Den lokaliserer roden til ”selvets kultur” i selve overgangen fra det traditionelle til det moderne samfund fra 1500-tallet og fremefter. Det er ifølge Juul moderniseringsprocessens opløsning af de førmoderne fællesskaber, der er baggrunden for den aktuelle misère, og denne bestemmes som en basal mangel på anerkendelses-, ansvarligheds- og fællesskabskultur i samfundet.

Denne unuancerede modstilling af førmodernitet som repræsentant for fællesskab og anerkendelse og modernitet som eksponent for individualisering, selvtilstrækkelighed og afvikling af fællesskabs- og anerkendelsesrelationer danner grundstrukturen i Juuls analyse. Det betyder, at hans modernitetsfortællelse ikke har rum for et begreb om moderne, post-traditionelle fællesskaber, og hans visioner for

positive alternativer til status quo bliver derfor meget abstrakte. Han vedgår, at den førmoderne fællesskabs- og anerkendelseskultur ved siden af sine positive kvaliteter rummede så mange problemer, at den ikke kan danne model for nutiden, men samtidig fremstår den entydiggjorte modernitet som udvejsløst forskrevet til ”selvets kultur”. Det er med andre ord helt uklart, hvilke sociale aktører og kulturelle ressourcer der skulle kunne danne grundlaget for den nødvendige ”kulturkamp for en fællesskabs- og anerkendelseskultur, der forstår, at det gode liv er et liv, vi realiserer sammen med andre, og at vi af samme grund ikke kan forholde os indifferent til disse andre” (s. 124).

Jeg har stor sympati for visionen, men bogens analyse placerer den i et udvendigt, moralistisk forhold til det moderne samfund, idet den erstatter en nuancerende praksisrefleksion med en abstrakt appel om et forandret ”menneskesyn” (et sådant skal også til, men dets opkomst beror på udviklingen af konkrete samfundsmæssige praksis- og erfaringsammenhænge, der støtter en sådan udvikling).

I stedet kunne man med fordel analysere moderniteten som en konfliktuel størrelse med en mangfoldighed af mulige realiseringsformer. De afsolidariserende træk, Juul knytter til ”selvets kultur”, repræsenterer én type realisering af modernitetens potentialer. Skabelsen af nye fællesskaber og anerkendelsesformer – vel at mærke på posttraditionelle, individbaserede vilkår – udgør et andet udviklingsperspek-

tiv for de sociale og kulturelle potentialer, som moderniteten har fostret. Juul har helt ret i, at afsolidariseringsstendenserne aktuelt udgør en dominerende realitet, men det betyder ikke, at modtendenser i form af udkast til andre typer af modernitet ikke også er til stede – både som et principielt mulighedsfelt for tænken og handlen og som reale, praktisk arbejdende decentrale fællesskabsdannelse i lokalmiljøer, i subkulturer og i form af diverse civilsamfundsorganisationers engagement i miljø, energi, kunst og kultur, menneskerettigheder, social marginalisering etc.

Søren Juuls bog er i sig selv et glimrende belæg for denne pointe: Som udtryk for en kritisk, human fornuft, der kan se problemerne i den instrumentelle fornuft og søger efter veje til at overvinde denne, står hans analyse ikke uden for moderniteten, men repræsenterer tværtimod en dialektisk implikation i moderniseringsprocessen selv. Hvis denne immanente humane fornuftsressource skal kunne styrkes som et realitetsdygtigt alternativ til ”selvets kultur”, er abstrakte, moralske appeller om et forandret menneskesyn imidlertid utilstrækkelige. Det kræver, at den humane fornuft forankres i praksis og erfaringsdannelsen i regi af konkrete moderne, individbaserede fællesskaber. Det er Søren Juul formentlig ikke uenig i, men hans fremskrivning af en altdominerende ”selvets kultur” tenderer til at udgrænse modernitetens modstandspotentialer og udkast til mulige alternativer fra analysens synsfelt.

Henrik Kaare Nielsen er dr. phil. og professor ved Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.